

انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی / ۷

قرآن و انقلاب اسلامی

با تأکید بر اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و شهید مطهری

تألیف

اعظم مجیدی نژاد



مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

سرشناسه: مجیدی نژاد، اعظم، ۱۳۵۶-
 عنوان: و نام پدیدآور: قرآن و انقلاب اسلامی: با تأکید بر اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و شهید مطهری /
 تألیف اعظم مجیدی نژاد.
 مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری: ۱۶۱ ص.
 فروست: انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی: ۷.
 شابک: 978-964-00-1398-4
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۵۶-۱۵۱، همچنین به صورت زیرنویس.
 یادداشت: نمایه.
 موضوع: خمینی، روح‌الله رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۳۷۹ - نظریه‌های سیاسی و اجتماعی.
 موضوع: مطهری، مرتضی، ۱۳۵۸-۱۳۹۸ - نظریه‌های سیاسی و اجتماعی.
 موضوع: انقلاب - جنبه‌های قرآنی.
 موضوع: اسلام و دولت.
 موضوع: ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷.
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ق ۴ س ۹۴ / ۱۵۷۴/۵ DSR
 رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۸۲۲-۹۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۹۴۴۰۶

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۳۹۸-۴



مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۱۹

قرآن و انقلاب اسلامی: با تأکید بر اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) و شهید مطهری

© حق چاپ: ۱۳۹۰، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

مؤلف: اعظم مجیدی نژاد

طراح جلد: محمدرضا نبوی

حروف متن: ۱۴ روی ۱۸ پوینت

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران، خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۳۸۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از ریزرکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری،
 اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی) و اقتباس در گنومه در مستند نویسی، و
 مانند آنها بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات و چارچوب نظری.....	۱۵
گفتار اول - مفاهیم.....	۱۵
مقدمه.....	۱۵
الف - مفهوم انقلاب.....	۱۶
۱. پیشینه پدیده انقلاب.....	۱۶
۲. واژه‌شناسی (ترمینولوژی) انقلاب.....	۱۷
۳. انواع تعاریف انقلاب.....	۱۹
دسته‌بندی اول.....	۱۹
دسته‌بندی دوم.....	۲۳
۴. گونه‌شناسی (تیپولوژی) انقلاب.....	۲۴
انقلاب اسلامی.....	۲۶
۵. رهیافت‌های گوناگون نظری درباره علل و زمینه‌های تحول انقلابی.....	۲۹
ب - مفهوم خشونت.....	۳۵
۱. تعاریف مفهوم خشونت.....	۳۵
۲. گونه‌شناسی پدیده خشونت.....	۳۹
۳. رهیافت‌های گوناگون درباره علل و زمینه‌های اعمال خشونت سیاسی.....	۴۵
بعد جامعه‌شناختی.....	۴۵
بعد روان‌شناختی.....	۴۷
ج - مفهوم وضع مطلوب.....	۵۰
۱. تعاریف وضع مطلوب (آرمان‌شهر).....	۵۰
۲. ویژگی‌های آرمان‌شهر.....	۵۱
۳. رهیافت‌های مختلف نظری درباره وضع مطلوب (آرمان‌شهر).....	۵۳
گفتار دوم - چارچوب نظری.....	۵۵

۵۵	۱. مبانی نظری الگوی جامعه مطلوب از دیدگاه شهید مطهری.....
۵۵	الف - بینش سیاسی آیت‌الله مطهری درباره انسان.....
۵۷	ب - بینش سیاسی آیت‌الله مطهری درباره جامعه.....
۵۸	۲. الگوی نظری انقلاب از دیدگاه شهید مطهری.....
۵۹	مدل نظری جامعه مطلوب.....
۶۱	فصل دوم - قرآن و خشم و نارضایتی از وضع موجود.....
۶۱	مقدمه.....
۶۱	گفتار اول - آسیب‌های موجود در جامعه.....
۶۲	الف - آسیب‌های ناشی از عوامل داخلی.....
۶۲	۱. وجود یک رژیم طاغوتی و عدم تشکیل حکومت حق.....
۶۴	۲. دوری از تعالیم نورانی و رهایی‌بخش اسلام و قرآن.....
۶۵	ب - آسیب‌های ناشی از عوامل خارجی.....
۶۵	۱. تبلیغ جدایی دین از سیاست.....
۶۷	۲. اختلاف و تفرقه.....
۷۰	۳. رواج فساد و فحشا.....
۷۳	۴. خودباختگی و عدم خودباوری.....
۷۶	گفتار دوم - ظلم و اختناق.....
۷۷	الف - مفهوم ظلم.....
۷۹	ب - ریشه‌ها و زمینه‌های وجود ظلم و استکبار داخلی.....
۷۹	۱. عدم مشروعیت نظام سیاسی موجود.....
۸۱	۲. بی‌تقوایی و عدم وجود تزکیه.....
۸۲	ج - ضرورت ظلم‌ستیزی.....
۸۲	۱. انحطاط و نابودی امت‌ها.....
۸۳	۲. لزوم برقراری عدالت اجتماعی.....
۸۵	۳. شرط وجود آزادی سیاسی - اجتماعی.....
۸۶	جمع‌بندی.....
۸۹	فصل سوم - قرآن و نظام سیاسی مطلوب.....
۸۹	مقدمه.....
۹۱	گفتار اول - ضرورت حکومت اسلامی.....
۹۱	الف - ماهیت قوانین اسلام و لزوم اجرای احکام دینی.....
۹۴	ب - سنت و رویه رهبران دینی.....
۹۵	ج - دفاع از مظلومان و لزوم وحدت اسلامی.....
۹۶	گفتار دوم - مشروعیت حکومت اسلامی.....

الف - منشأ مشروعیت.....	۹۷
ب - مفهوم مشروعیت الهی.....	۹۹
ج - مشروعیت حکومت اسلامی.....	۱۰۰
گفتار سوم - ماهیت، اهداف و اصول حکومت مطلوب اسلامی.....	۱۰۳
الف - ماهیت حکومت اسلامی.....	۱۰۳
ب - اصول و اهداف حکومت اسلامی.....	۱۰۵
۱. عدالت اجتماعی.....	۱۰۵
۲. استقلال.....	۱۰۸
۳. آزادی.....	۱۱۱
۴. معنویت.....	۱۱۲
گفتار چهارم - شکل حکومت اسلامی.....	۱۱۴
الف - مفهوم شکل حکومت.....	۱۱۵
ب - طرح و الگوی حکومت مطلوب اسلامی.....	۱۱۶
۱. جمهوریت.....	۱۱۷
۲. اسلامیت.....	۱۱۹
جمع‌بندی.....	۱۲۰
فصل چهارم - قرآن و روحیه طرد و انکار و نفی و حس بر خاشکری.....	۱۲۳
مقدمه.....	۱۲۳
گفتار اول - جهاد.....	۱۲۴
الف - ضرورت و لزوم مبارزه و جهاد.....	۱۲۵
۱. سیره و روش پیامبران و اولیای الهی.....	۱۲۶
۲. دستور قرآن در باب قیام و جنگ حق و باطل.....	۱۲۷
ب - اهداف مبارزه و جهاد با ظالمان و مستکبران.....	۱۲۸
۱. قیام برای خدا و حفظ اسلام.....	۱۲۸
۲. رفع ظلم و ستم و رهایی مستضعفین.....	۱۳۰
۳. عمل به تکلیف.....	۱۳۱
ج - شرایط لازم برای جهاد و مبارزه.....	۱۳۲
۱. بیداری (آگاهی) و تحول روحی.....	۱۳۲
۲. وحدت صفوف مبارزان.....	۱۳۴
۳. صبر و استقامت.....	۱۳۶
گفتار دوم - امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۳۷
الف - جایگاه و اهمیت اصل امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۳۸
۱. آموزه‌های قرآن.....	۱۳۹

۱۴۰	۲. سیره و رویه پیامبران و اولیای الهی
۱۴۰	ب - شرایط امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۱	۱. آگاهی و بصیرت
۱۴۱	۲. تقوا و ایمان و عمل صالح
۱۴۲	ج - مراحل امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۳	۱. مرحله هجر و اعراض
۱۴۳	۲. مرحله زبانی
۱۴۳	۳. مرحله عملی
۱۴۶	جمع بندی
۱۴۷	خاتمه
۱۵۳	فهرست منابع
۱۵۳	کتاب ها
۱۵۶	مقالات
۱۵۹	نمایه

مقدمه

هر انقلابی مسبوق به نظامی از اندیشه و تفکر است که پشتوانه نظری و فکری آن انقلاب است. تجربه تاریخی انقلاب‌های مهم دنیا نیز مؤید آن است که قبل از وقوع هر انقلابی باید طی یک تأمل نظری و فلسفی، ضمن طرد و نفی نظام موجود، یک مکتب فکری جدید به وجود آید که تعریف جدیدی از جایگاه انسان در جامعه ارائه دهد. سپس بر مبنای همین مکتب فکری جدید، باید یک نظام سیاسی - اجتماعی ایدئال طراحی گردد تا پس از پیروزی انقلاب نیز همین طرح نظری، مبنای مهندسی اجتماعی قرار گیرد. در غیر این صورت، حتی پس از سرنگونی نظام موجود، انقلابیون در بعد ایجابی و پی‌ریزی نظام سیاسی - اجتماعی دچار بن‌بست نظری و عملی خواهند شد؛ از سوی دیگر این تأمل نظری و در پی آن ارائه یک مکتب فکری جدید باید از سوی کسانی صورت پذیرد که با مبانی فکری انقلابی که می‌خواهند انجام دهند و با بستر اجتماعی جامعه‌ای که در آن انقلاب صورت می‌گیرد، آشنایی کافی داشته باشند.

انقلاب اسلامی ایران که از سال ۱۳۴۱ به رهبری امام خمینی آغاز و در بیست و دوم بهمن سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید، بر یک مبنا و تفکر سیاسی خاصی استوار بوده است. این تفکر، تفکر اسلامی و قرآنی است که پشتوانه نظری آن محسوب می‌شود. قرآن از مهم‌ترین و اصلی‌ترین منابع تولید دانش اسلامی است که در کنار دیگر منابع تولید معرفت دینی، علاوه بر اینکه در زندگی فردی و عبادی مورد استفاده قرار می‌گیرد، در مسائل سیاسی - اجتماعی نیز

مورد توجه بوده است.

انقلاب اسلامی ایران را می‌توان نهضت بازگشت به قرآن دانست، نهضتی که هم از قرآن نهضت می‌شد و هم در صدد عمل به آموزه‌های قرآنی در صحنه سیاست و اجتماع است، چراکه بازگشت به قرآن باعث می‌شود تا مسلمانان هم به مبارزه با استعمار برخیزند و هم مبارزه با استبداد و نتیجه‌ای مبارزات رسیدن به عزت، افتخار، سربلندی و از همه مهم‌تر تقرب به خداوند متعال است.^۱

بنابر این پیش‌فرض‌ها، تلاش نگارنده در این پژوهش بر این است که میزان بهره‌گیری و استناد به آموزه‌های قرآنی و مبنا قرار گرفتن مکتب فکری قرآنی در فرایند تکوین انقلابات اسلامی در اندیشه دو اندیشمند و ایدئولوگ این انقلاب که از شخصیت‌های محوری هدایت آن می‌باشند یعنی امام خمینی و آیت‌الله مطهری بررسی و تحلیل گردد.

این مطلب که انقلاب اسلامی ایران بر یک مبنا و تفکر سیاسی خاصی استوار بوده است، یک اصل مهم است. در چارچوب این اصل مهم، دو محور وجود دارد:

۱. هر تحول، انقلاب و رفتار سیاسی از یک ایده و تفکر سیاسی نشئت می‌گیرد که بدون ساخت آن، رفتار سیاسی قابل تبیین و تفسیر نخواهد بود.

۲. خطر اصلی برای هر انقلاب و رفتار سیاسی، تخریب تفکر زیربنایی آن است.

حالا که انقلاب اسلامی ایران بر مبنای تفکر سیاسی و آموزه‌های قرآن پی‌ریزی شده بود؛ می‌خواهیم بررسی کنیم که تفکر و اندیشه‌ای که در پشت واقعیت انقلاب اسلامی و شکل دادن به فئدای مطلوب، تصور شده قرار گرفته است تا چه اندازه از این مبنا (آموزه‌های قرآنی) بهره گرفته و امروزه‌ای قرآن در استقرار این نظام مطلوب و پیشبرد انقلاب اسلامی تا چه میزان مؤثر بوده است.

اندیشمندان و پژوهشگران سیاسی، امروزه در کشور، هر موضوع و مسئله‌ای را که در سطح واقعی برای تحقیق و تحلیل‌گزینش می‌کنند، به نوعی آن را در رابطه با انقلاب اسلامی خواهند یافت؛ مسئله انتخابات، مشارکت سیاسی، جناح‌بندی‌ها، رقابت‌ها، ترورها، خشونت‌ها، رابطه با آمریکا و... همه‌گی به نوعی بازتاب یا متأثر از انقلاب اسلامی است؛ از این‌رو آگاهی از اینکه این انقلاب از قرآن و آموزه‌های آن در پناه پیش و نگرش قرآنی رهبران آن شکل گرفته و تاثیر جذب‌فند است، کمک شایانی به آن‌ها خواهد کرد.

از سوی دیگر، ضرورت این پژوهش به وضع و حال امروز مسلمانان برمی‌گردد که با تأسی از انقلاب اسلامی ایران و رهبری آن که خود پیرو حقیقی قرآن بود، قرآن را سرمذوق قرار داده و

بنیاد تفکر خویش و مبارزات خویش علیه استکبار را بر همین اساس قرار دهند. انقلاب، واژه‌ی پرطیفی است که به‌ویژه در قرن بیستم که عصر انقلاب نام گرفته است، بسیاری از اذهان را به خود مشغول داشته و در جست‌جوی علل آن، تئوری‌های مختلفی به‌وجود آمده است. آغاز این اندیشه که چرا انسان‌ها به یک‌باره سر به شورش برداشته، هیئت حاکمه را سرنگون می‌کنند، با ارسطو آغاز شده است و تاکنون برای یافتن پاسخ مناسب این سؤال، نظریه‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی ارائه شده است.^۱

انقلاب اسلامی، پدیده‌ی یگانه‌ی قرن بیستم محسوب می‌شود که پژوهش‌های مختلفی پیرامون آن صورت گرفته و نظریات متعددی در رابطه با آن عرضه شده است. اغلب منابع موجود در مورد انقلاب اسلامی ایران، توصیف ویزگی‌های انقلاب اسلامی به‌ویژه وجه مذهبی آن است، و منابع تحقیقی صرفاً به ریشه‌ها و علل تاریخی و مذهبی انقلاب اسلامی با توجه به ساختار سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران پرداخته و عمدتاً در قالب نظریه‌های انقلاب ارائه شده از سوی غربی‌هاست. کمتر منابع و تحقیقاتی دیده می‌شود که به تأثیر قرآن و آموزه‌های اسلامی در شکل‌گیری و تکوین انقلاب اسلامی به‌عنوان مبنای فکری آن از دیدگاه اندیشمندان سیاسی و مذهبی و اندیشه‌های آنان پرداخته باشد. منابعی هم که در این زمینه وجود دارد، پدیده انقلاب را براساس قرآن و روایات بررسی کرده‌اند، نه تأثیر این آموزه‌ها از دیدگاه نیروهای مؤثر در انقلاب اسلامی.

با تمام تأکیدهایی که افرادی چون حضرت امام خمینی و استاد شهید مطهری بر توجه به آیات سیاسی - اجتماعی قرآن داشته‌اند، متأسفانه تاکنون پژوهشی که نشان دهد مباحث سیاسی ایشان تا چه اندازه از آیات و آموزه‌های قرآن، آن‌هم در رابطه با پدیده انقلاب اسلامی برگرفته شده، انجام نشده است.

این پژوهش مشتمل بر یک مقدمه، چهار فصل و یک نتیجه‌گیری است. در مقدمه، طرح تفصیلی پژوهش بیان گردیده است. در فصل اول، مفاهیم و متغیرها تعریف و بررسی گشته که مطالب گفتار اول را تشکیل می‌دهند و در گفتار دوم، یک چارچوب نظری متناسب با موضوع انتخاب شده و زوایای مختلف آن تبیین گشته است.

فصل دوم، شامل دو گفتار است که در گفتار اول، در بررسی علل و اسباب نارضایتی مردم، آسیب‌های موجود در جامعه در چهار پنج محور تحلیل گردید و در گفتار دوم، ظلم و اختناق

۱. معمار، ثریا، «نقش‌نوسازی اقتصادی در زمینه‌سازی انقلاب اسلامی»، از *ایدئولوژی، رهبر و فرایند انقلاب اسلامی* (مجموعه مقالات)، ج ۲، ص ۳۲۵.

به عنوان علت اصلی دیگر احساس نارضایتی از وضع موجود تشریح شد.

فصل سوم هم فضای مطلوب تصویرشده مورد نظر مردم از نگاه امام خمینی و آیت‌الله مطهری با استناد به آیات الهی در طی چهار گفتار ضرورت تشکیل حکومت مطلوب اسلامی، مشروعیت حکومت مطلوب اسلامی، ماهیت و اهداف و اصول حکومت اسلامی و سرانجام شکل حکومت مطلوب اسلامی تنظیم شده است.

در فصل چهارم و پایانی این پژوهش، اقدام عملی و انکار و طرد وضع موجود در اندیشه امام خمینی و استاد مطهری با استناد به آیات الهی بررسی گردید. این توضیح در قالب دو گفتار جهاد و امر به معروف و نهی از منکر که عناصر روحیه طرد ظلم و انکار وضع موجود را تشکیل می‌دهند، صورت گرفت.